

УДК 930.253+929:82(477)

Ю. Є. ГУМЕН, О. Я. СУЛИМА*

**ШЕВЧЕНКІАНА У ДОКУМЕНТАХ ТА МАТЕРІАЛАХ
ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Подано характеристику основних документів та матеріалів Державного архіву Тернопільської області про життя і творчість Тараса Шевченка.

Ключові слова: Т. Г. Шевченко; поет; художник; документи.

У 2014 році Україна вшановує 200-літній ювілей одного з найвишнєзначніших синів нашого народу – Тараса Григоровича Шевченка. Зацікавленість громадськості життєвим шляхом Кобзаря зростає, його творчість стає надзвичайно актуальною в сучасному суспільстві. Документи і матеріали, що зберігаються у Державному архіві Тернопільської області (далі – Держархів Тернопільської обл.), дають можливість ознайомитись із тим, як, незважаючи на різні історичні періоди, українці свято шанували й шанують свого Пророка.

Метою цього дослідження є аналіз складу та змісту документів та матеріалів Держархіву Тернопільської обл., що стосуються життя та діяльності Т. Г. Шевченка, вшанування його пам'яті.

Об'єкт дослідження – вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка на території Тернопільської області.

Предметом дослідження є документи та матеріали Держархіву Тернопільської обл., що стосуються життя та діяльності Т. Г. Шевченка, вшанування його пам'яті та дослідження його творчості.

Цілісне вивчення проблеми дасть поштовх для подальших наукових шевченкознавчих досліджень.

Життя Т. Г. Шевченка безпосередньо пов'язане із Тернопіллям. Працюючи у складі археографічної експедиції з метою збору відомостей про народні перекази, кургани, урочища, монументальні пам'ятники і старовинні будівлі та малюючи види Почаївської Лаври, Шевченко побував на Кременеччині. Свідченням цього є розпорядження Волинської духовної консисторії надати дозвіл Шевченку малювати види Почаївської Лаври і її околиць (1846 р.) [1, арк. 1а, 1а зв.]. Перебування Шевченка в жовтні–листопаді 1846 року на Кременеччині вилилось у написання чотирьох акварелей “Почаївська Лавра з півдня”, “Почаїв-

* *Гумен Юрій Євгенович* – кандидат історичних наук, директор Державного архіву Тернопільської області;

Сулима Оксана Ярославівна – заступник начальника відділу інформації та використання документів Державного архіву Тернопільської області.

ська Лавра зі сходу”, “Вид на околиці з тераси Почаївської Лаври”, “Собор Почаївської Лаври” та у сюжеті повісті “Варнак”.

Смерть Кобзаря глибоким сумом оповила нашу землю. Періодичні видання кінця 19 ст., зокрема львівські часописи “Зоря”, “Правда”, які зберігаються у фондах бібліотеки архіву, часто друкували статті про творчість Т. Г. Шевченка [2, 4, 5, 6, 8, 11, 13, 25], життєвий шлях Кобзаря [10, 16, 17, 18, 19, 23, 24, 26], вшанування його пам’яті [3, 7, 9, 12, 15, 21], поезії, присвячені Кобзарю [14, 20, 22]. Так, вірш Миколи Олексійовича Некрасова “На смерть Шевченка” був уперше опублікований у львівському журналі “Зоря” у № 6 за 1886 рік [22] (в Російській імперії вперше з’явився друком у журналі “Литературный вестник” 1904, № 8, С. 101–103). Дослідник історії російської літератури В. Є. Якушкін розповів про історію створення вірша і про долю автографа: “В толпе литераторов, собравшихся ко гробу Шевченка, находился и Некрасов. Когда он шел за гробом многострадального Кобзаря, у него сложились стихи в его память. Вернувшись домой, Некрасов записал эти стихи, но из осторожности, – время тогда было такое, – он разорвал листок сверху вниз, так что стихи были разделены пополам. Поэт уничтожил правую половину листка с началом стихов, а сохранил у себя левую с рифмами. Уже незадолго до своей кончины Некрасов вспомнил об этом стихотворении и восстановил текст его, причем рассказал историю стихотворения П. А. Ефремову, от которого ее и слышал пишущий эти строки” [Веденеев В. (Якушкин В. Е.). Т. Г. Шевченко. Русские ведомости, 1901, 10 марта, № 68]. Цит. за: Н. А. Некрасов. Полное собрание сочинений и писем в пятнадцати томах. Том 2. Стихотворения 1855–1866 гг. – Л., Наука, 1981 [27].

Цікавими є і публікації в “Записках Наукового Товариства імени Шевченка” [28, 29], та “Літературно-науковому віснику” [30]. У бібліотеці архіву зберігається частина 119-120 тому “Записок НТШ”, у якому опубліковані матеріали про дитячі та юнацькі роки Шевченка, невідомі раніше документи, спогади про знайомство з поетом, дослідження поеми “Іван Гус”; проаналізовано вплив на Шевченка польської культури [29].

Другий том життєпису Шевченка у редакції Олександра Кониського видала Філологічна секція НТШ у 1901 р. Він містить біографічну розвідку, починаючи з 1847 року і до останніх років життя Кобзаря, а також ілюстрації та іменний покажчик [31].

Статті літературознавця Миколи Євшана – “Шевченко і ми”, “Релігія Шевченка”, “Шевченко і Куліш”, “Тарас Шевченко” – увійшли у збірник статей “Тарас Шевченко”, виданий у Києві у 1911 р. [32].

Сторіччя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка дуже широко відзначалося в Західній Україні. Керівництво товариства “Просвіта” у Тернополі звернулося до всіх своїх відділів із закликом гідно

відзначити цю значну дату для нашого народу, розробило план святкових заходів [33, арк. 5, 5 зв.]. 1914 р. у Львові видано книжку Богдана Лепкого “Про Шевченків “Кобзар” [34].

Цікавим є звернення гуртка товариства “Просвіта” у с Залав’є Тербовлянського повіту до філії товариства у Тербовлі з проханням направити на відкриття пам’ятка Т.Шевченку у селі своїх представників (1914 р.) [35, арк. 4].

Як свідчать архівні документи, вшанування пам’яті Шевченка, незважаючи на утиски польської влади, дуже широко відзначалося на території Тернопільського воєводства, особливо на Кременеччині в 1922 році. Під час ушанування 61-роковин смерті поета 10–12 березня в м. Кременці та Кременецькому повіті був створений громадський комітет, який координував роботу з організації всіх заходів та збору коштів для його проведення [36, арк. 14; 37, арк. 123; 38, арк. 125]. Було проведено урочисту панахиду у великій церкві Богоявленського монастиря до роковин смерті Т. Шевченка [39, арк. 140.], урочисту академію на честь Т. Шевченка в Кременецькій Українській Гімназії у 1932 р. [40, арк. 10.], святкування Шевченківських днів у м. Почаєві [41, арк. 101]. У рамках цих заходів на Кременеччині 1922 р був виданий “Малий Кобзар”. У 2002 році було видано історико-краєзнавче дослідження “Кременецький “Малий Кобзар”, у якому віддруковано “Малий Кобзар” за оригіналом, що зберігається у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаніка НАН України [42].

Серед документів – рапорт декана Острозького Собору в м. Кременці від 25 липня 1939 року про видачу дозволу на проведення богослужіння для вшанування пам’яті поета українською мовою [43, арк. 1].

Шевченківські святкування дуже широко проводилися і в інших повітах. Зокрема, в усіх будинках читалень товариства “Просвіта” на терені Буцацького повіту 11 березня 1934 року був прочитаний реферат про життя і творчість Шевченка з нагоди 120-ої річниці від дня його народження. [44, арк. 31; 45, арк. 33, 34, 34 зв.]. Мета цих читань – висвітлити величезну роль Тараса Шевченка в національно-визвольній боротьбі українського народу. Також збереглося чимало документів про проведення дитячих концертів, які підкреслюють роль творчості Шевченка у вихованні українських дітей [46, арк. 13; 47 арк. 25].

Для проведення вечорів, присвячених пам’яті Шевченка, передусім, необхідний був дозвіл повітового староства. Установлювалася обов’язкова цензура програми святкування [48, арк. 1, 3–7.] Польська цензура неодноразово вилучала твори Кобзаря. Зокрема, 30 квітня 1932 року рішенням окружного суду в Тернополі конфісковано “Кобзар” Шевченка, виданий у Катеринославі за редакцією нашого земляка, уродженця с. Гадинківці доктора Василя Сімовича, з мотивацією про те, що окремі вислови в ньому викликали ненависть українців до поль-

ського народу [49, арк. 1, 2]. До речі, факсимільне видання Шевченкового “Кобзаря” з примітками Василя Сімовича, 1962 року видання було надруковано у 1998 році у Рівному [50].

Особливо нещадними були дії польської влади до всього українського під час пацифікації. У донесенні постерунку поліції в Новому Селі Збаразького повіту від 28 жовтня 1933 року йдеться про те, що в селі Шельпаки пам’ятник Тарасу Шевченку, збудований в 1908 році за дозволом австрійської влади на кошти товариства “Просвіта”, був зруйнований, залишився лише постамент [51].

Та, все-таки, творчість Кобзаря популяризувалась. У фондах бібліотеки зберігається четвертий том творів Кобзаря, виданий видавництвом “Українська накладня”, ймовірно, у 1920 році, в якому опубліковані повісті Шевченка з поясненнями Б. Лепкого [52].

У бібліотеці держархіву області зберігаються три томи із “Повного видання творів Тараса Шевченка”, котре видавав Український науковий інститут у Варшаві в 1930-х роках. Сьомий том містить повісті й оповідання Т. Шевченка [53]. Одинадцятий том знайомить читача з епістолярною спадщиною поета [54]. У 14 том увійшли переклади поезій на польську мову за редакцією Богдана Лепкого [55].

Багато дописів стосовно життя та творчості Кобзаря можна знайти на сторінках українських часописів 1920–1930-х років, зокрема “Життя і знання”, “Рідної школи”, “Молодого села”, “Календаря Просвіти” та ін.

Ушанування пам’яті Кобзаря відбувалося і у роки Другої світової війни. Накладом “Українського видавництва” у Кракові видано 1941 року збірник матеріалів для влаштування Шевченківських свят. У збірник увійшли поезії на честь Т. Г. Шевченка, драматичні сцени та інсценізації, реферати та ноти [56]. Публікації у газеті “Крем’янецький вісник” (1942 р.) свідчать про величезне значення поета для підтримки національної свідомості і духу народу в часи важких випробувань [57, 58, 59]. Також Українським центральним комітетом були видані тексти лекцій про творчість Шевченка, які виголошувались у 1942–1943 роках [60, 61, 62].

150-річчя від дня народження поета дуже широко відзначалося на території Тернопільської області. До 150-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка було прийнято постанову бюро обкому КП України та виконкому Тернопільської обласної ради від 29 листопада 1963 року “Про підготовку та відзначення 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка” [63, арк. 7; 64, арк. 9, 10, 11]. Упродовж наступних років було видано чимало творів поета [65, 66, 68, 72, 75], досліджень життя та творчості Кобзаря [67, 69, 70, 73], історико-біографічних творів [71, 74].

У 1961 році відомий книгознавець Юрій Меженко у відділі рідкісних книг наукової бібліотеки Ленінградського університету виявив примірник “Кобзаря” 1840 року на 115 сторінок, де частково відновле-

но цензурні викреслення. На сьогодні відомий тільки один примірник позацензурного “Кобзаря”. Готуючись до 150-ти річчя з дня народження Т. Шевченка, видавництво Академії наук УРСР здійснило 1962 року фототипічне перевидання “Кобзаря” на 115 сторінок без змін і виправлень накладом 100 000 примірників. Окрім безпосередньо віршів (транслітерованих російською) у книзі міститься післямова Василя Бородіна, що розповідає про історію появи згаданого оригінального видання [68].

Після здобуття Україною незалежності книгозбірня архіву поповнилась новими дослідженнями. У 1993 році було видано книгу “Доля”, де розповідається про життя поета, про людей, з якими приятелював та зустрічався Т. Г. Шевченко, про міста, села та будинки, де він був і жив, зокрема про перебування Т. Шевченка у Кременці, Почаєві, Вишнівці. Містить акварелі Т. Шевченка, присвячені Почаївській лаврі. Також у виданні розповідається про буття народу, про книги, які видавав, бачив і читав Кобзар, про документи з його іменем, про картини, про художників, котрі ілюстрували його твори [76].

Про лауреатів Національної премії України імені Тараса Шевченка розповідає видання “Шлях на Тарасову гору” [77].

У праці “Непрочитаний Шевченко” літератор, політолог Василь Іванишин пропонує якісно нове бачення й осмислення живописного полотна “Катерина” [78].

Створені в еміграції сотні рукописних сторінок Івана Огієнка про Шевченка повернулися на Батьківщину лише тепер – більш ніж через чотири десятиліття після написання і через тридцять літ після смерті автора. Це видання стане своєрідним відкриттям для сучасного шевченкознавства. Зважаючи на новизну, емоційність і доступність викладу, авторські знахідки й відкриття, нинішній український читач мимоволі сприйме цю унікальну книгу не лише розумом, а й душею і серцем. Вона, без перебільшення, писалася кров’ю серця і призначалася Україні, для усіх, кому небайдужа ідея національного відродження [79].

Тему перебування Т. Шевченка в нашому краї досліджували тернопільські краєзнавці – Петро Медведик, Євген Дорош. У 1990 році виходить перше видання “Тарас Шевченко на Тернопільщині” краєзнавців: мистецтвознавця, педагога, заслуженого працівника культури України, директора художнього музею Ігоря Дуди та журналіста, письменника, заслуженого діяча мистецтв Богдана Мельничука. Книга мала декілька видань – 1998 року друге доповнене, 2007 року третє доповнене. Вона знайомить з пам’ятними місцями, пов’язаними з перебуванням у краї Великого Кобзаря, розповідає про увічнення його пам’яті [80]. У науковому виданні Євгена Дороша розповідається про подорож Т. Г. Шевченка землями Поділля і Волині восени 1846 року за завданням Київської археографічної комісії під час його другого приїзду в Україну [81]. У книзі Володимира Рожка “Тарас Шевченко і Волинь” описуються шля-

хи, якими проїжджав поет, та місця перебування Шевченка на території сучасної Волині. Автор посилається не лише на поетичні чи прозові твори поета, його художні полотна, а на неспростовні архівні документи, спогади свідків [82].

Значну кількість Шевченкіани становлять діаспорні видання. Це твори Тараса Шевченка, а також видання про його життєвий та творчий шлях. Серед них варто відзначити “Повне видання творів Тараса Шевченка” (в чотирнадцяти томах) за редакцією Павла Зайцева, видане, з багатьма змінами й доповненнями, третім накладом Миколою Денисюком у Чикаго впродовж 1959–1963 рр. [83]. А також чотирьохтомний “Кобзар”, виданий Українською вільною академією наук у 1952–1954 рр. [84]. На зберіганні в бібліотеці держархіву області є також другий том творів Шевченка, який видало книжкове товариство “Універсальна бібліотека” у 1947 році [85]. Цікавою є антологія перекладів з Шевченка за редакцією Богдана Кравціва “Шевченкове слово і слава” [86].

Праці дослідника української літератури та діаспори, громадського діяча, історика Романа Бжеського, який впродовж 1920–1939 та 1941–1943 рр. проживав у Кременці, представлено двома виданнями: “Чи Шевченко був “малоросом” [87] та “Апостол української національної революції” [88].

Серед видань, що є в бібліотеці, заслуговують уваги і праці Микити Мандрики [89], уродженця м. Збаража Володимира Жили [90] та Ярослава Рудницького [91, 92], видані Українською вільною академією наук у 1957–1959 рр.

Історичну картину польсько-українських відносин часу Шевченка, його зустрічі з поляками та вплив їх на політичний світогляд поета спробував розкрити Єжи Єнджеєвич у своєму творі “Українські ночі або родовід генія” [93]. У книзі показано українського поета і художника на тлі широченної світової панорами як постать грандіозну, як мислителя, який бачить набагато глибше своїх видатних сучасників, дивиться за обрії своєї епохи.

До 175-ої річниці від дня народження Кобзаря Український народний союз підготував та видав збірник “Батькові Тарасові – Батько Союз”, що містить чотири розділи: Шевченко – його велич і значення для України й світу; життя і творчість поета; ті, що йшли Тарасовим шляхом; ми з Шевченком у Вашингтоні. Також у збірник увійшли твори Шевченка [94].

Багато шевченкознавчих досліджень опубліковано на сторінках часописів “Визвольний шлях” (Лондон), “Сучасність” (Мюнхен), “Молода Україна”, “Нові дні”, “Юнак” (Торонто), численних календарів та альманахів.

Отже, Державний архів Тернопільської області зберігає чималий масив документів і матеріалів як про життєвий шлях Тараса Шевченка, так і про увічнення його пам'яті, що стане у нагоді дослідникам.

¹ Державний архів Тернопільської області (далі – Держархів Тернопільської обл.), ф. 258, оп. 1, спр. 1312, арк. 1а, 1а зв.

² Згарський Євгеній. “Неофіти” Тараса Шевченка / Євгеній Згарський // Правда: письмо наукове і літературне. – Річник 2. – Львів. – 1868. – Ч. 19. – С. 223–224; Ч. 20. – С. 234–236; Ч. 21. – С. 247–248; Ч. 22. – С. 259–261; Ч. 23. – С. 270–271.

³ Сьомі роковини смерті Тараса Шевченка у Львові // Правда: письмо наукове і літературне. – Річник 2. – Львів. – 1868. – Ч. 8. – С. 95–96.

⁴ Огоновський Омелян. Критично-естетичний погляд на декотрі поезії Тараса Шевченка / Омелян Огоновський // Правда: письмо літературно-політичне. – Львів. – 1873. – Річник VI. – С. 24–38, 166–172, 197–201, 227–232, 456–464.

⁵ Шевченко Тарас. Єретик Иван Гус: частина поеми / Тарас Шевченко // Правда: письмо літературно-політичне. – Львів. – 1873. – Річник VI. – С. 509–511, 542–544.

⁶ Огоновський Омелян. Погляд на важніші думки Шевченка: відчит в XII роковини смерті Т. Шевченка / Омелян Огоновський // Правда: письмо літературно-політичне. – Львів. – 1873. – Річник VI. – С. 114–125.

⁷ Вечерниці в пам'ять Шевченка // Правда: письмо літературно-політичне. – Львів. – 1873. – Річник VI. – С. 134–137.

⁸ Огоновський, Омелян. Гайдамаки. Поема Тараса Шевченка / Омелян Огоновський // Правда: письмо літературно-політичне. – Львів. – 1879. – С. 164–174, 219–229, 286–296, 351–357.

⁹ Програма вечерниць уряджених товариством “Січ” у Відні в пам'ять 18 роковин смерті Тараса Шевченка // Правда: письмо літературно-політичне. – Львів. – 1879. – С. 203.

¹⁰ До біографії Шевченка // Зоря: письмо літературно-наукове для руских родин. – Львів. – 1880. – С. 87–88.

¹¹ Шевченко Т. Хустина. Из недрукованих поезій / Т. Шевченко // Зоря: письмо літературно-наукове для руских родин. – Львів. – 1881. – С. 152.

¹² Музикально-декламаторський вечір в XX-ті роковини смерті Тараса Шевченка // Зоря: письмо літературно-наукове для руских родин. – Львів. – 1881. – С. 66–67.

¹³ Рисунки до “Гайдамаків” Шевченка // Зоря: письмо літературно-наукове для руских родин. – Львів. – 1881. – С. 255

¹⁴ Масляк В.И. Памяти Тараса Шевченка: [вірш] / В. И. Масляк // Зоря: письмо літературно-наукове для руских родин. – Львів. – 1883. – С. 69–70.

¹⁵ Вечір в пам'ять Тараса Шевченка // Зоря: письмо літературно-наукове для руских родин. – Львів. – 1883. – С. 77–79.

¹⁶ Родина Тараса Шевченка // Зоря: письмо літературно-наукове для руских родин. – Львів. – 1883. – С. 79.

¹⁷ Листи Тараса Шевченка // Зоря: письмо літературно-наукове для руских родин. – Львів. – 1883. – С. 95–96.

¹⁸ До біографії Шевченка // Зоря: письмо літературно-наукове для руских родин. – Львів. – 1883. – С. 131–132.

¹⁹ Дещо з життя Тараса Шевченка (Після М.К.Чалого) // Зоря: письмо літературно-наукове для руских родин. – Львів. – 1884. – С. 51–52, 58–60, 66–68, 100, 128.

²⁰ Франко Іван. В двадцять п'яти роковини смерті Тараса Гр. Шевченка: [вірш] / Іван Франко // Зоря : письмо літературно-наукове для руских родин. – Львів. – 1886. – С. 85.

²¹ Мордовец Данило. Роковини Шевченка в Перербурзі / Данило Мордовец // Зоря : письмо літературно-наукове для руских родин. – Львів. – 1886. – С. 86–87.

²² Некрасов Н. На смерть Шевченка: [вірш] // Зоря : письмо літературно-наукове для руских родин. – Львів. – 1886. – С. 87.

²³ До біографії Шевченка // Зоря: письмо літературно-наукове для руских родин. – Львів. – 1886. – С. 119–120.

²⁴ Листи Т. Шевченка і Оп. Марковича // Правда: місячник політики, науки і письменства. – Львів. – 1889. – Т. 4. – С. 156–159.

²⁵ Зв'язочот Трохим. Тарас Шевченко в світлі європейської критики / Трохим Зв'язочот // Правда: місячник політики, науки і письменства. – Львів. – 1890. – Т. 3. – жовт. – С. 87–93.

²⁶ Причинок до біографії Тараса Шевченка / подав Захар Козуб // Правда: місячник політики, науки і письменства. – Львів. – 1891. – Т. 1. – берез. – С. 179–181.

²⁷ М. О. Некрасов. На смерть Шевченка. 27 лютого 1861 року [Електронний ресурс] / livejournal. – Електрон. текст і граф. дані. – 2010. – Режим доступу: <http://ua-kobzar.livejournal.com/702109.html>, вільний – Заголовок з екрана. – Мова укр., рос.

²⁸ Колеса Олександр. Шевченко і Міцкевич. Про значінє впливу Міцкевича в розвою поетичної творчости та в генезі поодиноких поем Шевченка / Олександр Колеса // Записки Наукового Товариства імени Шевченка/ впорядк. О. Барвінський. – Львів. – 1894. – Т. 3. – С. 36–152.

²⁹ Записки Наукового Товариства імени Шевченка. Т. 119–120 / Наукове т-во ім. Шевченка. – [Львів : Накладом т-ва, 1917]. – С. 3–348.

³⁰ Спомини М. М. Лазаревського; Недруковані листи Шевченка до Я. Кухаренка // Літературно-науковий вісник. – Львів. – 1899. – Т. 7. – Ч. 2. – С. 23–38. – (Нові матеріали до біографії Шевченка).

³¹ Кониський Олександр. Тарас Шевченко-Грушівський. Т. 2 / Олександр Кониський. – Львів: З друкарні Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1901. – 393 с., [28 іл.], [26 с.].

³² Євшан Микола. Тарас Шевченко: статті / Микола Євшан. – К.: Життя й мистецтво, 1911. – 91, [2].

³³ Держархів Тернопільської обл., ф. 294, оп. 1, спр. 48, арк. 5, 5зв.

³⁴ Лепкий Б. Про Шевченків “Кобзар”. В соті роковини уродин Поета / Б. Лепкий; Т-во “Просвіта”. – Львів: З друкарні наук. т-ва ім. Шевченка, 1914. – 64 с. іл.

³⁵ Держархів Тернопільської обл., ф. 317, оп. 1, спр. 15, арк. 4.

³⁶ Держархів Тернопільської обл., ф. 348, оп. 1, спр. 16, арк. 14.

³⁷ Там само, арк. 123.

³⁸ Там само, арк. 125

³⁹ Там само, арк.140.

⁴⁰ Держархів Тернопільської обл., ф. 348, оп. 1, спр. 324, арк. 10.

⁴¹ Там само, спр. 58, арк. 101.

⁴² Кременецький “Малий Кобзар” / Вступна ст. й упоряд. Є.Дорош, літ. ред. П. Бубній, відп. за вип. Б.Хаварівський. – Т.: Горлиця, 2002. – 91с.: іл. – (Сер. “Корінь і крона, вип. 23”).

⁴³ Держархів Тернопільської обл., ф. 148, оп. 1, спр. 215, арк. 1.

⁴⁴ Держархів Тернопільської обл., ф. 8, оп. 1, спр. 85, арк. 31.

⁴⁵ Там само, арк. 33, 34, 34 зв.

⁴⁶ Держархів Тернопільської обл., ф. 3, оп. 2, спр. 330, арк. 13.

⁴⁷ Там само, спр. 331, арк. 25.

⁴⁸ Держархів Тернопільської обл., ф. 317, оп. 1, спр. 37, арк. 1, 3–7.

⁴⁹ Держархів Тернопільської обл., ф. 231, оп. 1, спр. 2889, арк. 1, 2.

⁵⁰ Шевченко Т. Г. Кобзар=Kobzar / Т. Г. Шевченко; Укр. вільна акад. наук. Ін-т шевченкознавства; з поясненнями і приміт. В. Сімовича; за ред. Я. Рудницького. – 2-ге справл. й пошир. вид. – Вінніпег: Вид. І Тиктор, 1960. – XXXIII, 430, XV с.: портр. – (Клуб приятелів української книжки; вип. 34, 35, 36). – Факсим. відтворення вид. / Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України; Рівнен. обл. об-ня т-ва “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка; підготов. М. С. Борейка; післямова М. Г. Жулинського. – Рівне: Рівнен. друкарня, 1998.

⁵¹ Держархів Тернопільської обл., ф. 4, оп. 1, спр. 292.

⁵² Шевченко Тарас. Повне видання творів. Т. 4. Назар Стодоля; Артист; Дневник; Княгиня; Безшасний; Капітанша; Пояснення / Тарас Шевченко; поясн. до “Дневника” і “Капітанші” Б. Лепкого. – Київ, Ляйпціг: Українська накладня, [1920]. – 602 с.; портрет.

⁵³ Шевченко Тарас. Повне видання творів Тараса Шевченка: [в 16 т.]. Т. VII. Повісті й оповідання: Художник, Наймичка; Варнак / Тарас Шевченко; Укр. наук. ін-т у Варшаві. – Варшава, Львів, 1934. – 338 с., [15 арк. іл.].

⁵⁴ Шевченко Тарас. Повне видання творів Тараса Шевченка: [в 16 т.]. Т. 11. Листи / Тарас Шевченко; за ред. Павла Зайцева; Укр. наук. ін-т у Варшаві. – Варшава, Львів, 1935. – 400 с.

⁵⁵ Шевченко Тарас. Повне видання творів Тараса Шевченка: [в 16 т.]. Т. 14. Переклади поезій на польську мову / Тарас Шевченко; за ред. Богдана Лепкого; Укр. наук. ін-т у Варшаві. – Варшава, Львів, 1936. – 386 с.

⁵⁶ Поклін Т. Шевченкові: матеріали до влаштування свят на пошану Т. Шевченка: декламації, інсценізації, реферати. – Краків: Укр. вид-во, 1941. – 128 с., іл.

⁵⁷ Савченко Я. В родинних сторонах Т. Г. Шевченка / Я. Савченко // Кременецький вісник. – 1942. – Ч. 22 (60).

⁵⁸ Духовний вождь нації // Кременецький вісник. – 1942. – № 22 (60).

⁵⁹ Шевченко на тлі нашої історії // Кременецький вісник. – 1942. – № 22 (60).

⁶⁰ Держархів Тернопільської обл., ф. р. 184, оп. 1, спр. 5, арк. 1.

⁶¹ Там само, спр. 6, арк. 1.

⁶² Там само, спр. 7, арк. 1.

⁶³ Держархів Тернопільської обл., ф. р. 1788, оп. 1, спр. 13, арк. 7.

⁶⁴ Там само, арк. 9, 10, 11.

⁶⁵ Шевченко Тарас. Кобзар / Тарас Шевченко; вступна ст. акад. М. Рильського. – К.: Держ. вид-во худ. літ., 1961. – 608 с.

⁶⁶ Шевченко Тарас. Кобзар / Тарас Шевченко; вступна ст. акад. М. Рильського. – К.: Держ. вид-во худ. літ., 1961. – 627 с.

⁶⁷ Кирилюк С. П. Т. Г. Шевченко. Життя і творчість / С. П. Кирилюк. – К.: Держ. вид-во худ. літ., 1959. – 675 с.: іл.

- ⁶⁸ Шевченко Тарас Григорович. Кобзарь Т. Шевченка. – Фототипія поза цензурного прим. вид. 1840 р. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – 115, VI с.
- ⁶⁹ Тарас Шевченко: док. і матеріали 1814–1963 / Арх. упр. при Раді Міністрів Української РСР. – К.: Політвидав УРСР, 1963. – 565 с.: іл.
- ⁷⁰ Т. Г. Шевченко в епістолярії відділу рукописів / АН УРСР, Центр. наук. б-ка; передм. В. Шубровський. – К.: Наук. думка, 1966. – 491 с.: іл.
- ⁷¹ Костено Анатоль. Оживуть степи... Тарас Шевченко за Каспієм / Анатоль Костенко, Есбол Умірбаєв. – К.: Рад письменник, 1977. – 263 с.: 51 іл.
- ⁷² Шевченко Т. Повести / ред. Л. Кирилец. – К.: Дніпро, 1977. – 573 с.
- ⁷³ Шевченківський словник. В 2-х томах / Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР; Головна редакція УРЕ. – К., 1978. – 414 с.: іл.
- ⁷⁴ Тулуб Зінаїда. В степу безкраїм за Уралом : роман / Зінаїда Тулуб. – К.: Дніпро, 1984. – 507 с.
- ⁷⁵ Шевченко Т. Мала книжка. Автографи поезій Шевченка (1847–1850). – К.: Наук. думка, 1989. – 45 с.: іл.
- ⁷⁶ Доля: книга про Тараса Шевченка в образах та фактах / авт.-упоряд. тексту В. Шевчук; упоряд.-ілюстр.: Ю. Іванченко, А. В'юника; худ. оформл. та макет: І. Динника, В. Дозорця. – К.: Дніпро, 1993. – 779 с.
- ⁷⁷ Шлях на Тарасову гору / упоряд.: В. Стадниченко, А. Качан, А. Мельничук. – К.: Демократична Україна, 1998. – 110 с.: 5 с. іл.
- ⁷⁸ Іванишин В. Непрочитаний Шевченко / Василь Іванишин; Всеукр. орг. “Тризуб” ім. С.Бандери. – Дрогобич: Відродження, 2001. – 31с.
- ⁷⁹ Огієнко Іван. (Митрополит Іларіон). Тарас Шевченко / Іван Огієнко; упоряд., авт. передм. і комент. М. С. Тимошик; Фондація імені митрополита Іларіона (Огієнка). – К.: Наша культура і наука, 2002. – 438 с.: іл. – (Сер. І. Рукописна спадщина. Том. 2).
- ⁸⁰ Дуда Ігор. Тарас Шевченко на Тернопільщині / Ігор Дуда, Богдан Мельничук. – 2-е вид., допов. – Т., 1998. – 81 с.: іл. – (Сер. “Корінь і крона”; вип. 17).
- ⁸¹ Дорош Євген. Тарас Шевченко на Поділлі і Волині: наук. вид. / Євген Дорош – Т.: Екон. думка, 2002. – 101 с.: фотогр., іл., портр.
- ⁸² Рожко Володимир. Тарас Шевченко і Волинь / Володимир Рожко. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2012. – 184 с.: іл.
- ⁸³ Шевченко Тарас. Повне видання творів Тараса Шевченка: в 14 т. / Тарас Шевченко. – 2-ге вид., доп. – Чикаго: Вид-во Миколи Денисюка.
- ⁸⁴ Шевченко Тарас. Кобзар: в 4 т. / Тарас Шевченко; Укр. Вільна Акад. наук; Ін-т шевченкознавства; Ч.1. – 2-ге вид, поправлене й доповн. – Вінніпег: Накладом Видавничої спілки “Тризуб”.
- ⁸⁵ Шевченко Тарас. Повне видання в трьох томах / Тарас Шевченко. – Т. 2. – На чужині: Видання книжкового т-ва “Універсальна бібліотека”, 1947. – С. 129–255.
- ⁸⁶ Шевченкове слово і слава. Антологія перекладів з Шевченка чужими мовами / за ред. Богдана Кравціва. – передрук XII-ого тому Повного видання творів Тараса Шевченка. – Чикаго: Вид-во Миколи Денисюка, 1964. – 456 с.
- ⁸⁷ Задніпряньський Р. Чи Шевченко був “малоросом”? / Р. Задніпряньський. – [Б.м.]: Вид-во “Українська критична думка”, 1946. – 116, [3] с.
- ⁸⁸ Задесняньський, Р. Апостол української національної революції / Р. Задесняньський. – 4-е вид. – [Б.м.]: Вид-во “Українська критична думка”, 1969. – 396 с.
- ⁸⁹ Мандрика М. І. Шевченко і Франко / М. І. Мандрика; Укр. Вільна Акад. наук. – Вінніпег: Накладом УВАН, 1957. – 24 с. – (Сер. Література; Ч. 3).

⁹⁰ Жила Вол. Ідейні основи Шевченкового “Гамалії” / Вол. Жила; Укр. Вільна Акад. наук. – Вінніпег: Накладом УВАН, 1958. – 32 с. – (Сер. Література / за ред. М. І. Мандрики; Ч. 4).

⁹¹ *Рудницький Яр.* Найближчі завдання шевченкознавства / Яр. Рудницький; Укр. Вільна Акад. наук. – Вінніпег: Накладом УВАН, 1958. – 32 с. – (Сер. Літопис УВАН; Ч. 16).

⁹² *Рудницький Яр.* Бернс і Шевченко / Яр. Рудницький; Укр. Вільна Акад. наук. – Вінніпег: Накладом УВАН, 1959. – 32 с. – (Slavistica. Праці Ін-ту слов'янознавства; Ч. 35).

⁹³ *Єнджеєвич Є.* Українські ночі або родовід генія: біогр. роман про Шевченка / пер. з пол. Е. Рослицького; НТШ в Канаді; Ч. 23. – Канада; Торонто: Київ, 1980. – 651 с.

⁹⁴ Батькові Тарасові – Батько Союз / ред. Зенон Снилик. – Нью Йорк, Джерсі Сіті: Свобода, [1989]. – 190 с.

Дается характеристика основных документов и материалов о жизни и творчестве Тараса Шевченко.

Ключевые слова: Т. Г. Шевченко; поэт; художник; документы.

There is given the characteristics of the main documents and materials on the life and activity of Taras Shevchenko of the State Archives of Ternopil Region.

Key words: T. H. Shevchenko; the poet; the painter; the documents.